

Bir Amaç Olarak Çeviri Eğitimi

Ayşe ALPER*

Hepimiz lisede daha sonra üniversitede bir yabancı dil öğrenimi gördük. Bu öğrenme süreci içinde iki yönlü çeviriler yaptık; belki de bunu yaparken çeviriyi bildiğimizi ve de bir gün bir çevirmen olarak çalışabileceğimizi düşündüğümüz olmuştur. Ancak edindiğimiz deneyimler bir dili çok iyi konuşmakla, bu dilde çeviri yapmanın aynı şey olmadığını göstermiştir. O halde bunun için ne yapılması gerekir? Üniversitelerdeki yabancı dil bölümlerinde, tamamlayıcı bir dil öğretme aracı olarak kullanılan çeviri, özel eğitim veren kurumlarda bir amaç olarak öğretilmelidir. Ancak bu kurumlar yabancı dil öğretilen bölümlerden farklı bir biçimde çalışmalıdır. Buraya gelen öğrenciler çok sağlam bir biçimde ana dillerini ve en az bir yabancı dili yine çok sağlam bir şekilde bilip, bu bölüme çeviri sanatının inceliklerini öğrenmek için gelmelidirler.

Yabancı dil öğretim yöntemlerine bir göz attığımızda en eski yöntemlerden biri olarak geleneksel yöntem diye de adlandırılan dilbilgisi-çeviri yöntemini görüyoruz. Başlangıçta yunanca ve latince öğretimi için kullanılan bu yöntem, Avrupa'da XVI. yüzyılın sonlarında da XVII. yüzyılda yaşayan diller içinde kullanılmış; XIX. yüzyılda en görkemli dönemini yaşamıştır. XX. yüzyılda da özellikle Almanya'da yabancı dil öğretiminde kullanılmıştır. Bu yöntem eğitimciler tarafından çok fazla eleştiri almasına karşın bugün yine su yüzeyinde kalmayı başarmış ve yeniden benimsenerek gündeme gelmiştir.

Bu nedenle dil eğitimi veren her kurumda çeviri dersleri vardır. Ancak bu eğitim kendi bünyesinde bir amaç oluşturmaz. Yani eğitimcilerin amaçladığı öğrencilerin bir yabancı dili kullanmalarında rahatlık kazanmaları ve gerektiğinde adeta bir refleks olarak bir terimi yerli yerinde kullanabilmeleridir. Bir yabancı

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

dili çok iyi konuşan bir kimsenin, karşısındakinin konuşmalarını ya da kendi söyleyeceklerini, önceden kafasında anadiline çevirdiğini gördünüz mü? Buna zaten ne gerek vardır ne de zaman. Aynı şekilde, bildiğimiz yabancı dilde yazılmış bir yazıyı okurken bunu kafamızdan anadilimize çevirmemiz gerekmez; tam tersine okuduğumuz yazının anlamını doğrudan kavramamız gerekir.

Sanırım tüm dünya üniversitelerinin, dil eğitimi veren bölümlerinin programlarında çeviriye yer verilmiştir. Bu çeviri derslerinin diğer dersler arasındaki rolü de gözardı edemeyeceğimiz kadar büyüktür. Ancak çeviri derslerinin programda yer almasının nedeninin ardında, yukarıda belirttiğimiz gibi, daha çok bunun bir amaç olarak değil de araç olarak kullanılması yatar. Yani çeviri dersleri, bir dilin öğrenilip öğrenilmediğini anlamaya yarayacak bir kontrol mekanizması olma özelliğini taşır. Daha açıkça belirtecek olursak, yabancı dilden ana dile yapılan çeviriler öğrencilerin bir dili anlayıp anlamadığını ölçmeye yarar. Ters yönde yapılan, yani anadilden yabancı dile gerçekleştirilen çevirilerle ise, öğrencinin o yabancı dilin morfoloji (yapıbilgisi) ve sentaksına (sözdizimi) gerektiği gibi hakim olup olmadığını anlayabiliriz. Yani çeviri dersleri dil eğitiminin can damarını oluşturmaz. Metin açıklaması, kompozisyon gibi dersler daha ön plâna çıkar. Örneğin bir kompozisyon dersini ele alalım; öğrenci verilen bir konuyu kalemle alırken tüm yabancı dil bilgisinden yararlanarak düşüncelerini daha özgür bir biçimde kağıda dökebilir.

Bunların yanı sıra üniversitelerimizde yapılan çeviri derslerinde genelde kısa parçalar seçilir ve öğrencinin bunu yapabilmesi için yeterince zaman verilir. Oysa bir çevirmenin karşılaştığı metinler çok farklıdır. Çevirmen, belki de hiç alışık olmadığı bir konu ile karşı karşıya kalabilir. Parçalar genelde çok uzun olduğundan çevirmenin sabırlı ve hızlı olmasını gerektirir. Çünkü çeviri için tanıyan süre kısıtlıdır. Uluslararası bir kuruluş için çalışan bir çevirmenin günde ortalama sekiz sayfalık çeviri yapması gerekir. Hatta Türkiye şartlarında değerlendirilecek olursa, TRT ve Anadolu Ajansı gibi basın yayın kuruluşlarında günlük çeviri miktarı daha da artar.

Bu olgular, aklımıza bir takım soruları getiriyor. O halde çeviriyi nasıl öğretemeliyiz? Uygulama ile kuram arasındaki ilişkiler nelerdir? Hiç kuşku yok ki çevirinin uygulama bölümü, kuramcıların spekülasyonundan önce gelir. Bununla beraber bir çevirmen, meslek hayatı boyunca yaptığı işin öneminin bilincinde olmalıdır. Ne pahasına olursa olsun kendisini alışkanlık seline kaptırmamalıdır. Çevirmen sürekli metodunu yenilemeli ve de ne denli etken olursa olsun, deneyimlerinden elde ettiği reçeteleri uygulamakla yetinmemelidir. Yani geleceğin çevirmeninin meslek hayatında öz eleştiri yapmasına yardımcı olmak gerekir.

Çevirinin teorik bölümü tüm dogmatik düşünceden arındırılmış olarak dikkatli bir şekilde verilmelidir. Her ne kadar bazı araştırmacılar, çeviri bilimin özerk bir bilim dalı olarak gelişmesinde, dilbilimin geciktirici bir öğe olduğu gö-

rüşünü savunmuşlar da, dilbilimin çeviri üzerine yön verici bir etkisi olduğu bugün kabul edilmiş bir gerçektir. Geleceğin çevirmeninin de mesleğinde başarıya ulaşması için iyi bir dil sezgisi olmalıdır. Ancak çok sıkı bir dilbilim eğitiminin geçip örneğin bir Saussure ya da Greimas uzmanı olması da gerekmez. Öğrenci araştırmalarını özgür bir biçimde gerçekleştirecek, tek başına yön vermeyi bilmelidir. Doğal olarak bu özgürlük içinde sağlam bir formasyondan geçerek yetişmeleri gerekir.

Çeviri eğitimi herşeyden önce, çeşitli alıştırmalar üzerine dayandırılmalıdır. Çevirmenler meslek hayatına atıldıklarında karşılarına edebi metinlerden çok, güncel olan her tür konu ile karşılaşabilirler. Bu nedenle yapılacak alıştırma parçaları seçilirken bunların tam güncel olmalarının yararı çoktur. Geçen yüzyılların eserleri ise bir kenara bırakılabilir. Ayrıca bilim dergilerinden, ekonomi hatta ekonometri dergilerinden yararlanılabilir. Bunun yanı sıra, genel kuramsal hukuk, politika ve ekonomi derslerinin programda yer almasının öğrenciye çok yarar sağlayacağı kanısındayım. Paris'teki Mütercim-Tercümanlık Yüksek Okulu'nda da yapılan uygulama budur.

Geleceğin çevirmenleri eğitimle geçen yıllarının sonunda pek çok metin ile karşılaşır. Yine de biz onların, iş hayatlarında ne denli çeşitli parça ile karşılaşabileceklerini düşündüğümüzde, yaptıklarımızın yetersiz olabileceğini ve onlara her türlü bilgiyi verebilmemizin olanaksız olduğunu görürüz. O halde öğrenciye verilmesi gereken şey, bir çeviriye başlamadan önce, üzerinde çalışacakları konu hakkında gerekli bilgiyi edinmelerini sağlamayı öğretmek olmalıdır. Bir çeviri dersinde sadece öğrenciler tarafından yapılan çevirileri düzeltmek yeterli olmaz, kendi özgün çevirimizi de sunmalıyız. Üzerinde çalışılan parçadaki gerekli mekanizmaları gösterip, hata yapabilecekleri zor kısımlara açıklık getirmek gerekir.

Bilmenin anlamak olduğu gerçeği, her bilimde olduğu gibi, çeviri için de geçerlidir. Eğer bir konunun genel kavramlarını bilmiyorsa ya da sözcükler kafamızdaki soyut ve somut kavramlara dayanmıyorsa, bu konunun terminolojisini bilmemize de olanak yoktur. Örneğin bir makinanın parçalarının adları, eğer o makınayı biliyorsak ya da en azından bir ansiklopedide resmini gördüysek daha iyi aklımızda kalır. Bu nedenle sistematik bir kelime bilgisi eğitiminden kaçınmak gerekir. Öğrenci peyderpey verilen sözcükleri fişlere aktarıp, bunları daha sonra kullanabilmek üzere kendi aralarında gruplandırmalıdır.

Çeviri yapmak demek bir dilden aldığımız sözcükleri, diğer bir dilde bir yapının taşları gibi yanyana koymak değildir. Çeviri demek, anlamak ve anladığımızı yeniden dile getirmek demektir. Çeviri yapan kişi her tür otomatizmden sakınmalıdır. Yazılı bir metin, düşünce, hareket, yaşam demektir. Çevirmen, metnin ruhunu kavradıktan sonra, çıkış dilindeki deyimlerin etkisini kafasından silip, bunları çeviri yapılmak istenen dile en iyi şekilde aktarabilmelidir. Çeviri sadece

bir dil olgusu değildir. Bunun yanı sıra mantıksal ve psikolojik yetenekleri de gerektirir. Aynı zamanda kuvvetli bir sezgiyi de gerektirir. Yabancı bir yazarın düşünceleri, doğal bir şekilde özellikle de çeviri kokmayan bir biçimde nasıl yeniden dile getirebilir? Gerçek çevirmenin yazar olarak doğmuş olması gerekir. Yazar, üretme söz konusu olamayacağına göre, ancak onların su yüzüne çıkmalarını sağlayabiliriz. Çevirmen her şeyden önce anadiline tam anlamıyla hakim olmalıdır, anadilinin bekçisi ve savunucusu olmalıdır.

Gözardı edilmemesi gereken diğer nokta da herkesin çevirmen olamayacağıdır. Çevirmen tıpkı bir sanatçı gibidir, çünkü çevirme sanatı da, oyunculuk da belli bir yeteneği gerektirir. Nasıl ki bazı oyuncular hiçbir zaman gerektiği gibi Hamlet rolünü oynayamazlarsa; aynı şekilde bir çevirmen de her şeyi gerektiği gibi çeviremeyebilir. Oyuncu da, çevirmen de ben bu işi beceremem diyebilmelidir. Bu yüzden çeviriyi meslek olarak seçen öğrencileri sıkı bir elemenden geçirmek gerekir. En ideali motive olmuş, küçük öğrenci grupları ile çalışmaktır. Ayrıca mütercim-tercümanlık bölümlerinde, teknik çeviri alıştırmalarının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için konunun uzmanları tarafından verilmesinde çok yarar vardır.

Daima aklımızda kalması gereken şey, çevirinin genel kültür, araştırma ve kusursuzluk gerektirdiğidir. Şüphesiz buna erişmek çok güç olabilir ancak en azından yaptığımızın en iyisi olması için çaba gösterebiliriz. Sanırım vasat sıfatını en az bağışlayabilen çevirmenlik mesleğidir.

Translation As The Goal of Education

It is commonly presumed that any person who speaks a foreign language well can also translate competently. However, experience shows that this belief is a fallacy indicating that there is a real need for formal translation education, quite apart from that of a foreign language teaching. The latter aims of teaching students a foreign language and literature to the extent that they can use it very fluently. The curriculum of any foreign language department includes translation courses only as a means and control mechanism but not as a goal. The goal of translation education should therefore be quite different from that of a foreign language department. Indeed, the translation departments should ideally admit students who are competent not only in their own mother tongues, but also in other languages so that the curriculum can concentrate mainly on techniques of art of translation.

Acceptable translation necessitates, amongst others, general knowledge in depth and culture, research and -above all- perfection. Indeed, it is a profession which leaves no room for mediocrity. By translation, we mean a process which involves first a thorough understanding of the text in its original language followed by expressing its content and form perfectly in another language.